

Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet, Beograd

DOI 10.5937/kultura1234041M

UDK 82.09:81'22

821.111.09-21 Шекспир В.

originalan naučni rad

ZNAK U HAMLETU

O STRUKTURI JEZIČKOG ZNAKA I SIMBOLIČKIM IGRAMA

Sažetak: Rad se bavi dekonstrukcijom jezičkog znaka i određivanjem domena značenja tog znaka formiranog u datoj semantičkoj strukturi. Polazeći od Deridinih pretpostavki da je igra znakovne strukture (relacija koja se uspostavlja na elementima jezičkog znaka: oznaka (signifiant) – označeno (signifie) – znak (signe)) nezaustavljiva usljed beskonačnih mogućnosti strukturiranja jednog semantičkog sistema, pokazaćemo kako samo značenje postaje disemično, odnosno nesvodljivo, usljed pretpostavke da oznaka za sebe može da veže različita označena. Vidjećemo kako znak Duha u Šekspirovom Hamletu postaje jedna takva struktura. Zapazićemo ne samo to da semantička potencija značenja ovog znaka raste srazmjerno protoku označenih naspram date oznake, nego i da svaka formirana (semantička) struktura pravi simboličke predstave u realnom. Na taj način, simboličko uporište, koje određeno značenje konstituiše, biće u mogućnosti da formira novu označiteljsku realnost, dodjeljujući drugima "uloge" u realnom. Primetićemo, shodno tome, kako znakovi u Hamletu prave simboličke sisteme u realnom, formirajući (neprestano) semantičke strukture po kojima su drugi (likovi drame) dužni da se kreću.

Ključne reči: Znak, struktura, Hamlet, simboličko, suplement

Jezič, kao skup znakova, podrazumijeva značenje. Međutim, samo značenje ne mora uvijek da podrazumijeva jezik kao uslov sopstvenog manifestovanja. Na taj način, otvara nam se mogućnost da produkujemo (identično) značenje preko različitih vrsta znakova. Struktura znaka podrazumijevala bi oznaku (signifiant) (materijalizovana predstava¹ koja upućuje na određen po-

---

1 „Materijalnost“ nije najpogodnija riječ. Bitno svojstvo oznake je njena pojava, koja joj omogućuje formiranje društvenog konzenzusa oko dobijanja svojstva znaka (tj. vezivanje te pojavnosti za neki pojam). Odnos između pisma i glasa daje nam predstavu o tome do koje mjere pitanje materijalnosti oznake može biti široko shvaćeno. Dok kod pisma oznaka predstavlja zapis

jam) i označeno (signifie) (ono na šta se oznaka odnosi). Držeći se strukturalističke logike (operišući pojmovima kao što su: cjelina, dio, središte i prije svega struktura) možemo uvidjeti način na koji funkcioniše mehanizam jezičkog znaka i, shodno tome, način na koji se pomjeraju i (de)konstruišu domeni značenja tog znaka. Analizirajući znak (rastavlajući ga na dijelove koji strukturiraju način njegove upotrebljivosti) u mogućnosti smo da uvidimo vrstu veze između njegovih konstituenata. Ujedno, otvoriće nam se mogućnost pravljenja novih struktura na samim elementima znaka. Tako novo strukturiranje (u već formiranoj strukturi) vodi ka uništavanju uporišne tačke na koju struktura referiše.² Riječju, struktura bi mogla da ima tendenciju samourušavanja izazvanom upravo mogućnošću strukturiranja djelova oko kojih se ta struktura organizuje. Derida (Jacques Derrida) kaže: „Sve do događaja na koji želim da ukažem i da ga definišem, struktura – ili bolje, strukturalnost strukture – premda stalno prisutna, uvek je bila neutralizovana ili redukovana, i to vezivanjem za neko središte, tačku prisutnosti ili fiksno poreklo. Funkcija tog središta nije bila da omogući orijentaciju (...) već, iznad svega, da obezbedi situaciju u kojoj će organizujući princip strukture ograničavati upravo ono što bismo mogli da nazovemo igrom te strukture. (...) Otuda se uvek smatralo da središte, koje je po definiciji jedinstveno, predstavlja upravo onu stvar unutar strukture koja upravlja tom strukturom, a da pri tom ona sama izmiče strukturalnosti. Zato je klasična misao u vezi sa strukturom i mogla da kaže kako je središte, paradoksalno, unutar strukture i izvan nje“³. Strukturiranjem, mi određujemo pravila („igru te strukture“). Međutim, problem središta ostaje. Ukoliko bi središte ušlo u igru strukture, a po logici stvari ono je na tu igru osuđeno jer je dio nje, onda bi se sama ta igra dovela u pitanje. Sa druge strane, nestrukturirano središte strukture (bez obzira na koji način predstavljeno: redukcijom ili prisustvom) predstavljalo bi paradoks. Na taj način, redukcija i prisustvo, da ostanemo u Deridinim oznakama središta, umnožavali bi se dok god bi njihova pojavnost bila tumačena kao pojavnost u strukturi. Paradoksalno, struktura može da opstane samo ukoliko neki dijelovi te strukture ne bi bili determinisani strukturnim

---

(bez obzira na to koje vrste pisma taj zapis bio: fonetskog, slikovnog), kod glasa pojavnost oznake omogućena je preko akustičkih mogućnosti; u formiranju jezičkog (govornog) znaka akustičke mogućnosti uslovljene su glasnim žicama.

- 2 U strukturi semantičkog tipa ta tačka bi podrazumevala način funkcionisanja znaka. Tako bismo *identitet* (svodljivost) između konstituenata znaka mogli prihvatiti kao središte semantičke strukture.
- 3 Derida Ž., *Struktura, znak i igra u diskursu humanističkih nauka*, u: *Strukturalistička kontroverza: jezici kritike i nauke o čoveku*, priredili Donato E. i Meksi R., Beograd 1988., str. 289-290.

kontekstom. Stoga možemo reći da je početak govora o strukturi uslovljen njenim krajem.

Cilj ovog rada je da ispita način funkcionisanja jezičkog znaka (znaka shvaćenog kao struktura) u Šekspirovom *Hamletu* u uslovima kada je metodološka baza na osnovu koje je znak analiziran, dekonstruisana deridijanskom logikom *neidentiteta*. U analizi jezičkog znaka to će se ogledati kao smjena referentnih uporišta koja se manifestuju na nivou oznake i označenog. Strukturalistička logika središta (kao ekvivalentnosti između dijelova znaka, koja u De Sosiroy (Ferdinand de Saussure) lingvistici nije dovođena u pitanje), ovde će da podlegne samoj logici strukture – strukturiraće se. To će dovesti do osamostaljivanja oznake u odnosu na označeno (na nivou identiteta), što će usloviti novu vrstu referencije koja će se nalaziti u drugoj oznaci (ili novom označenom, koje će biti na isti način zamjenjeno usljed semantičke potencije same oznake.). Na taj način stvoriće se lanac označitelja čiji će tragovi značenja moći da se proširuju *ad infinitum*. Riječju, znak će postati disemičan.⁴ Struktura će se urušiti da bi mogla da postoji. Njena nova uloga biće određena simboličkom strukturom, koja bi predstavljala posljedicu koju nameće semantička potencija samog znaka. Slijedeći Lakana (Jacques Lacan), pokušaćemo da naznačimo simboličke strukture emanirane od znaka (shodno tragovima koje materijalnost ove riječi ostavlja, možda je bolje reći: oznake) „Duh“ u Šekspirovom (William Shakespeare) djelu. Analiziraćemo, dakle, znak u *Hamletu* kao lingvistički fenomen (razlažući ga na strukturne elemente i određujući domene značenja koji se formiraju kroz tu strukturu) i kao uzrok za produkovanje novih znakova ili, implicitno, novih potencija za širenje moći oznake (odnosno za konstituisanje novih simboličkih sistema). Na taj način, suočićemo se sa dvostrukim nivoom strukture oznake; sa znakom „Duh“ koji je znak u tekstu (sa svim posljedicama koje „znak u tekstu“ ima, tj. njegovih određenja preko tragova značenja) i sa drugim znakovima koje sam taj znak proizvodi, što će kao što ćemo vidjeti produbiti nivoe simboličkog usložnjavanja. Pokušaćemo uvidjeti, služeći se Lakanovom analizom Poove (Edgar Allan Poe) pripovjetke *Ukradeno pismo* kao paradigmom, način na koji Hamlet potpada pod domen simboličkog poretka koji mu nameće Drugi-Duh, i trenutak kada se Hamlet (prividno) oslobađa tog jarma označitelja. Potpuna oslobođenost vlasti Drugog, za Lakana, značiće zadobijanje „falusa“, kao simbola subjektive (u ovom slučaju Hamletove) želje.

---

4 Za razliku od monosemije i polisemije koje se nalaze pod kontrolom strukturalističke logike. O ovome vidjeti u Milić N., *Abc dekonstrukcije*, Beograd 1997, str. 86.

De Sosir kaže: „Veza koja spaja oznaku i označeno proizvoljna je, ili, pošto mi pod znakom podrazumevamo celinu koja proističe iz spoja oznake i označenog, možemo reći jednostavnije - lingvistički znak je proizvoljan“⁵. Dvije stvari su ovdje bitne:

1. Da je (lingvistički) znak shvaćen kao cjelina sastavljena od dva dijela: oznake i označenog;
2. Da je veza koja povezuje ta dva dijela proizvoljna.

Tvrđnja broj 1 ostavlja nam mogućnost da znak shvatimo kao strukturu, dok konstatacijom broj 2 stičemo uvid o vrsti veze između dijelova te strukture. Preduslov proizvoljnosti znaka je shvatanje dijelova tog znaka kao nezavisnih jedinica. Svaka interakcija između tih jedinica, posljedica je proizvoljnosti nametnute spolja.⁶ Upotreba jezika jeste igranje po pravilima lingvističke strukture, prije svega u kontekstu ekvivalencije omogućene proizvoljnom vezom između dijelova znaka. To znači da se oznaka nužno odnosi na neki pojam, neko označeno. Ukoliko bi odnos između onoga što svojim značenjem pokriva oznaka bio identičan razmjeri predstavljenog, tačnije ukoliko bi se taj odnos izražavao proporcijom 1:1, struktura znaka ne bi mogla biti dovedena u pitanje. Funkcionisanje takve strukture onemogućilo bi stvaranje viška smisla koji znak sobom nosi. Međutim, „njen argument (argument filozofije – Novak Malešević) može se sažeti u tome da ideja, zamisao čuva određenu razliku od izraza, oblika, predstave, reči, kao i da tu razliku čuva u onom na šta odbija da se svede. (...) Misao sebe razlikuje od reči, tako da se ne da njome sasvim predstaviti i na nju svesti, ali tu razliku kojom označava vlastitu nepredstavljivost i nesvodivost, čuva reč“⁷. *Oznaka nije u stanju da iskaže sve ono što označeno podrazumijeva*. No ni samo označeno ne može da poklopi višak koji oznaka stvara u odnosu na ono što označava. Sada je jasno da odnos između dijelova znaka nije zasnovan na principu identiteta. Ovdje je riječ o odnosu koji podrazumijeva višak nametnut upravo neproporcionalnošću ili nesvodljivošću između elemenata znaka. „Misao se načelno može odrediti kao ono čemu nedostaje

---

5 De Sosir F., *Opšta lingvistika*, Beograd 1977, str. 135.

6 Načelno, to znači da je moguće praviti nebrojene strukture znakova (značenja), jer je mogućnost stavljanja novih označenih nasuprot oznaci beskonačna. Ipak jezik za de Sosira predstavlja *ustanovu* čije su strukture značenja naslijeđene iz prošlosti, te stoga promjena tog sistema ne zavisi od individualnog nahođenja prilikom konstitucije znaka. Sa druge strane, možemo postaviti pitanje da li postoji pojam koji bi bio inherentan samoj oznaci (poput onomatopeje, recimo). De Sosir kaže da je onomatopeja „već upola konvencionalna“, i da postajući dio jezika, nužno postaje oblikovana pravilima tog jezika, ili kako bi Derida rekao „igrom te strukture“. O ovome detaljnije vidjeti u de Sosir F., op.cit., str. 136-137.

7 Milić N., op. cit., str. 20.

govor, i obratno, govor se načelno može odrediti kao ono čemu nedostaje misao.⁴⁸ Posljedica ovakve nesvodljivosti je semantička potencija same oznake u odnosu na svoj, ili bolje reći jedan od svojih označenih. Višak smisla koji ostaje neizgovoren (neaktualizovan označenim) pretrajava u znaku.

Međutim, značenje teksta nije samo destabilizovano poroznošću strukture znaka. Značenje je uvijek uslovljeno vremenskim trenutkom u kojem je znak aktualizovan. Na taj način, *isti* znak (ili potencijalno isti znak) u dva različita istorijska sticaja može biti različito tumačen. I više od toga, znak aktualizovan u sadašnjosti sa sobom nosi nesvodljive tragove značenja prošlosti. „Svaki činilac sistema poseduje svojstva (identitet) samo u odnosu na druge elemente, obeležen onim što on nije, tragom njihovog odsustva; ali trag tog odsustva je takođe izvesno prisustvo traga. (...) On je pre kvazi-transcendentalna kategorija, metafizička parabaza. Kao termin iz dekonstrukcijske genealogije, trag naznačava ideju naknadnog porekla – po tragu rekonstruišemo neki početak, ali on sam nije početak, kao što i početak ima svoj početak, a ovaj svoj itd. U aksiološkom smislu, jedna vrednost nosi uvek trag ranijih, kao vrednovanje ona je uvek prevrednovanje.“⁴⁹ Dakle, identifikacija preko drugog ide putem traga koji je karakterističan za elemente sistema. Odsustvo traga je samo privid. Odsustvo ne znači poništavanje elementa tog sistema (ukoliko i trag shvatimo kao element sistema). Na mjestu odsustva javlja se trag tog odsustva, koji se pojavljuje kao drugi sistem (recimo, znak je ono što trag tog odsustva nije; ili što trag tog odsustva jednim djelom nije). Trag je dakle uvijek upućivanje na drugo. To drugo se javlja (govorimo o semantici) kao odsjaj nekog pređašnjeg značenja. Međutim, kako je i pređašnje značenje podložno istim tim uticajima, utoliko se mogućnosti traženja uporišta u krajnjem tragu („kao što i početak ima svoj početak, a ovaj svoj itd“) proširuju do beskonačnosti (ostajući u domenu strukturalističke logike, možemo reći da se radi o novom urušavanju centra). Riječju, trag koji bi predstavljao uporište svih budućih tragova ne postoji. Trag je uvijek odnos između znakova. Riječ je uvijek okrenuta (implicitno) drugoj (odsutnoj) riječi. Na taj način iterpretacija određene riječi (ili u širem smislu teksta) uvijek može da krene tragom traga koji ta riječ implicitno podrazumijeva. U izvjesnom smislu to bi značilo da mogućnost poznavanja tragova određene riječi uslovljava mogućnosti analize (odnosno širenja spektra značenja) te riječi.

---

8 Ibid., str. 20.

9 Ibid., str. 116.

Na taj način, fiksiranje (određivanje domena značenja) određenog znaka nije moguće, a da taj znak nužno ne bude označen (bolje reći doznačen) preko drugih znakova. U *Hamletu*, jedna od glavnih motivacionih figura u drami je znak „Duh“. Ko je ili, da ostanemo vjerni semiološkoj perspektivi iz koje smo počeli priču o *Hamletu*, šta je duh? Kakvo označeno pripisati ovoj oznaci? Ili kakva označena pripisati ovoj oznaci?

Duh:

„Ja sam oca tvoga duh,
Osuđen da neko vreme noću lutam,
A danju ognjem okovan da postim,
Dok gresi što počinih za života
Očiste se, zгоре.“¹⁰

„Ja sam oca tvoga duh“ je istorijska odrednica. Trenutni ontološki status upućuje na vrijeme kada duh nije bio odvojen od svoga tijela. Njegova pojava bi predstavljala ukupnost svih postupaka (koje nanovo možemo da označimo) „za života“, sublimiranih i izabranih za konstituciju znaka. Duh je metafora za „označena“ iz prošlosti. Njegovi postupci, odnosno mogućnost stvaranja označitelja (koji bi nekim drugim izborom označenih bili konstituisani u znake), odaju potencije za nova doznačavanja čime bi se tragovi smisla svake od tih doznaka širili *ad infinitum*. Na taj način, prošlost znaka uslovljava njegovu semantičku dispartnost u sadašnjosti. Tako je recimo znak „Duh“ apriori ukotvljen u jednu semantičku mrežu koju oko tog znaka kroji religija. Religija pravi potencijalna označena na ovu oznaku. U drami mi naslućujemo (opet preko drugih znakova koji imaju istu semantičku potenciju kao znak koji objašnjavaju) da se radi o hrišćanskoj religiji („A danju ognjen okovan da postim/Dok gresi što počinih ih za života/Očiste se, zгоре“; „Guba me pokri gnusnim krastama/Po celom telu, k'o ubogog Lazara“; „U cvetu svojih greha istrgnut/Bez ispovesti, pričešća, pomazanja“).¹¹ Pored toga, samoidentifikacija duha stvara novu strukturu značenja čija uporišta treba tražiti u drami. „Ja sam oca tvoga duh“ znači prosto da je u drami postojao (ili još uvijek postoji) nečiji otac (znak koji ne mora da bude lišen religijske komponente) i da iskaz „Duh je otac“ može da bude interpretativno validan. Na taj način iskazi „Duh je otac“ i „Duh je grešnik“ ostaju u semiološkoj ravni samo primjeri za „igru označavanja“, gdje ista oznaka veže za sebe različita označena koja mogu imati različite tragove u (zasebnim) strukturama značenja.

---

¹⁰ Šekspir V., *Hamlet danski kraljević*, Beograd 1924, str. 37.

¹¹ Šekspir V., op. cit., čin prvi, scena četvrta, str. 37-40

Znak, usljed ukupnosti svojih označenih iz prošlosti, postaje identitetski nesvodljiv, sam sebi protivriječan. Derida kaže: „Naslijeđe se nikad ne sabire, ono nije nikada sa samim sobom. Njegovo pretpostavljeno jedinstvo, ukoliko to postoji, može se sastojati samo u nalogu da se ponovo afirmiše putem odabira. Potrebno je filtrirati, prosijati, kritikovati, treba birati između više mogućnosti koje su smještene u istom nalogu“¹². „Isti nalog“ podrazumijeva skup znakova koji formiraju određeno značenje. No kako je jedinstvenost tog značenja iluzorna (upravo zbog nemogućnosti fenomenološkog obuhvatanja svih potencijalnih tragova značenja koji se nude preko svakog znaka koji konstituiše značenje naloga), ostaje nam samo da se opredjelimo za jednu, uhvatljivu, strukturu značenja koju značenje naloga u sebi nosi.¹³ Međutim, tako konstituisan (novi) nalog podlijegao bi istim pravilima strukture kojima se potčinjavao nalog iz kojeg je ovaj nalog izveden. Razlog tome je što ne postoji referencijalno uporište koje bi moglo da se održi u centru strukture kao nedjeljiva semantička orijentacija. No struktura središta (struktura strukture) je neizbježna, otud i beskonačna mogućnost izvođenja naloga iz naloga. To znači da je Duh, kao nalog sam po sebi, već dekonstruisan kao moguća monosemična struktura (podsjetimo se da on može biti i grešnik i otac). I više od toga, nalozi Duha (ili znakovi koji su produkovani od znaka) imaju istu semantičku poroznost u sebi. Duh, ili „ona pojava“¹⁴ kako ga Marcelo naziva, usljed svoje označiteljske potencije, ostaje neimenljiv, nesvodljiv na jednu od mogućih varijabli oznake, ali podsjetimo se „tu razliku (reč) čuva u onom na šta odbija da se sveđe.“ Duh je neiskaziv usljed punoće svoje iskazivosti, ali upravo ta punoća iskazivosti čuva svoju neiskazivost kroz znak. „Evo-ili eto, tu dolje, stvari koja se ne može imenovati, ili skoro da kažemo: nešto, između nečega i nekoga, bilo ko ili bilo šta, neka stvar koja nas gleda upravo dovodi u sumnju semantiku koliko i ontologiju, psihoanalizu koliko i filozofiju. (...) Stvar se još ne vidi, nije ništa vidljivo (...) u trenutku kad se o njoj govori i kad se postavlja pitanje da li se ponovo pojavila.“¹⁵ Oznaka „Duh“ čuva u sebi označena na koje ne može da se sveđe (da se pretvori u novi znak). Ipak, ta nesvodljivost, odnosno neodređenost, „koja dovodi u pitanje i ontologiju“, daje Duhu

---

12 Derida Ž., *Markove sablasti*, Beograd, Nikšić 2004, str. 29.

13 Jasno je da je dekonstrukcija začenja zasnovanog na nalogu (skupu znakova) identična dekonstrukciji samog znaka. I u jednom i u drugom slučaju riječ je o višku smisla koji se produkuje zahvaljujući nesvodljivosti oznake, a njegov označeni predmet i obrnuto. Upravo na taj način, beskonačnom mogućnošću strukturiranja strukture, ekonomijom viška, stvaraju se tragovi čiji odnos sa primarnim znakom gradi složenu vezu lanca označitelja.

14 Šekspir V., op.cit., čin prvi, scena prva, str. 6.

15 Derida Ž., op. cit., str. 19.

---

moć; moć vjerovanja u njegov nalog, zahvaljujući mogućnosti da Duh gleda (novi znak!), a ne može biti viđen. „Da se osjećamo viđeni od strane jednog pogleda koji je nemoguće ikada sresti, to je *učinak vizira* odakle naslijeđujemo zakon. Budući da ne vidimo ko nas gleda i ko pravi zakon, ko izdaje nalog (uostalom jedan protivrječan nalog), budući da ne vidimo ko zapoveda „zakuni se“ (swear), mi ga ne možemo identifikovati u punoj izvjesnosti i prepušteni smo njegovom glasu. Onome ko kaže: `Ja sam duh tvoga oca` (...) moguće je vjerovati samo na riječ. Suštinski slijepo potčinjavanje njegovoj tajni, *tajni njegovog porijekla* (označio N. M.), prvo je pokoravanje nalogu. Ono će uslovljavati svako drugo. Moguće je da je uvijek riječ o nekom drugom. Moguće je da neko drugi uvijek prevvari, da se pruruši u fantoma, neki drugi fantom može takođe sebe smatrati za ovog ovdje.“¹⁶ „Tajna njegovog porijekla“ odaje naprosto nemogućnost dodatnog označavanja (vezivanja oznake za označeno), koja bi semantizovala (učinila poznatim) njegovo porijeklo (ontološko, ideološko i sl). Njegov govor je otud govor iz praznine, govor iz tajne. Otud i moć. Nismo u stanju da procijenimo stepen istinitosti njegovog govora, ili pak da uđemo u trag njegovom porijeklu (za šta nam nedostaje znak). Otud je njegov govor, govor Zakona. To je govor iz onostranosti, govor čija pravila ne podliježu strukturalnosti strukture, upravo iz razloga što je moguće pretpostaviti nestrukturirano središte strukture koje tom govoru daje Drugi.¹⁷

„Duh“ je znak koji može da se analizira kroz dvije različite semiološke strukture. Sa jedne strane „Duh“ je lingvistički fenomen koji podliježe pravilima jezičke igre oznake i označenih, i kao takav podriven je semantičkom mrežom tragova uslovljenih potencijom same oznake da veže za sebe mnoštvo označenih (tj. da se uvijek iznova konstituiše kao znak). Sa druge strane, u ontološkom smislu, Duh je onostrani fenomen, koji u psihoanalitičkoj i teološkoj perspektivi može da se shvati kao početna instanca bivstvovanja ili nesvodljiva kategorija koja omogućuje Zakon. Treba biti pažljiv. Mogućnost postojanja psihoanalitičkog diskursa (samim tim i vrijednosti kojima se on služi) ne amnestira taj diskurs od pravila koja kroz svoju strukturu nameće igra jezika. Jezička struktura, ili igra označitelja koja proizvodi znak, nužno se upravlja po (post)strukturalističim pravilima (de)konstrukcije znaka, čak i ukoliko oznaka tog znaka isključuje

---

16 Ibid., str. 20.

17 Drugi predstavlja početno stvaralačko ishodište, uslov sveopšteg postojanja čije se stvaranje može izjednačiti sa označavanjem. Ostajući u domenu (post)strukturalističke terminologije, mogli bismo reći da je znak koji stvara Drugi, znak koji nema svoj *trag*. Govor koji upravo zbog svog transcendentalnog ishodišnog statusa ne može biti dekonstruisan potencijalnim značenjima koja bi se oslikavala u tragovima tih znakova.

dekonstrukciju. Drugim riječima, značenje pojma „Drugi“ u psihoanalitičkoj praksi nije imuno na dalja strukturiranja koja mu nameće činjenica da je taj pojam otjelotvoren (materijalizovan) upravo kroz jezički znak. Razumije se, stvar bi bila drugačija ukoliko bi se o ovome govorilo iz neke druge semiološke prakse (dakle nejezičke). „Nedvojbeno također (Derida govori o tome zašto put kojim je tumačio „nadomjestak“ u Rusoovim tekstovima nije isključivo psihoanalitički – N. M.) i zato što je sama psihoanalitička teorija za nas skup tekstova koji pripadaju našoj povjesti i našoj kulturi. Utoliko, ako ona označava naše čitanje i pisanje, naše ga tumačenje ne čini načelom ili istinom koje bi se mogle podvrgnuti sustavu teksta koji stvaramo, kako bi ga se pokazalo u svoj njegovoj neutralnosti. Mi smo na određeni način u povijesti psihoanalize, kao što smo u Rusoovu tekstu. Kao što je Ruso crpio iz jezika koji je već bio tu – i koji je na određen način i naš, pribavljajući nam tako stanovit minimum čitljivosti francuske književnosti – jednako se tako mi danas krećemo u određenoj mreži značenja koju je postavila psihoanalitička teorija, mada čak ne vladamo njom, pa čak smo i sigurni da nikada njome nećemo moći zavladati.”¹⁸

Duh djela kroz svoj Zakon, kroz svoj nalog. Duh djela preko znakova koje proizvodi. „Najzad, (...) stvar *djeluje*, bilo da transformiše, bilo da postavlja ili rastavlja: duh, `duh duha` je *djelovanje*.”¹⁹ Upravo značenje tog Zakona omogućava stvaranje simboličkih sistema čiji značenjski kalupi upravljaju subjektima. Na taj način, značenje uslovljava uloge kojima se podjarmljuje subjektivnost u jedan od simboličkih sistema koji je znak strukturisao. Način na koji funkcioniše igra po modelu simboličke strukture Lakan je pokazao analizirajući Poovu priču *Ukradeno pismo*. Pismo se u Poovoj priči prvi put pominje od strane policijskog prefekta koji svoje nevolje saopštava Dipenu i pripovjedaču. Kaže se: „Dokument o kome je reč – priznaću da je to jedno pismo – dobila je jedna osoba koja je bila pokradena u kraljevskom budoaru”²⁰. To pismo, kako policijski prefekt objašnjava, daje izvjesna „preimućstva“ onome ko pismo posjeduje nad osobom od koje je pismo ukradeno, pod uslovom da se pismo pokaže nekakvoj „trećoj osobi”²¹. Samom prefektu

---

18 Derida Ž., *O gramatologiji*, Sarajevo 1976, str. 210. Uporediti sa: „Čitav sistem logo- i fonocentrizma, čitava metafizička filozofija uspeva da pitanje znaka i jezika asimiluje u sebe: potreban nam je izvjesni spoljašnji, rubni oslo-nac, mesto koje je uveliko izvan sistema metafizike kako bismo taj sistem razgradili, kako bismo vrednosti koje isključuje i samo to isključenje na kojem se sistem održava kao celina ponovo postavili za bitne vrednosti funkcionisanja tog sistema.” Milić N., *Abc dekonstrukcije*, Beograd 1997, str. 34.

19 Derida Ž., op. cit., str. 22.

20 Po E. A., *Ukradeno pismo, Po sfinga izbor iz dela*, Beograd 2001., str. 228.

21 Ibid., str. 228.

naloženo je da to pismo vrati. Međutim, pošto se zna ime počinioca, pretpostavlja se i mjesto gdje bi kradljivac mogao sakriti pismo. Policija detaljno pretražuje kuću ministra D. (kradljivca), ali traženi dokument ne nalaze.

Nestanak pisma je preduslov njegove simboličke uloge. Nestanak, sa druge strane, ne znači njegovo poništenje u realnom, nego manjak (ono jednostavno nije na mjestu na kome bi trebalo da bude) koji se ispunjava simboličkom strukturom. Radoman Kordić kaže: „Manjak zato i može da mijenja u simboličko to što nedostaje na svome mestu, time i samu stvar, realnost i kao simboličko, menja u realno, koje sada postaje neko simboličko realno (utoliko ga odista i menja, utoliko otkriva mesto na kojemu nedostaje, a Lakan veli da se realno može pojmiti samo posredstvom simboličkog), koje je sada zahvaćeno kao realno“²². Riječju, realnost manjka nadomješćuje se simboličkim koje je sada pozicionirano (iz koje djela) u manjku samom. Kordić dalje kaže: „Simbol predstavlja, ustanovljuje pakt koje potvrđuje da se umjesto govora o manjku govori iz manjka; simbol je pakt koji će, stoga, važiti i kad drugi ne pristane na njega, ili kad nije u stanju da ga razume. Simbol je pakt zato što je ‘kao takav sa-prijavlivanje prisutnosti i odsutnosti’“²³.

Pismo, dakle, postaje manjak (u realnom) koje svojom simboličkom strukturom (ili značenjskim potencijalima) uslovljava uloge subjekata. Subjekti sada postaju funkcionalizovani od strane simboličke strukture pisma i oni sami tvore nove simboličke regije u realnom. Naime, kako je odnos subjekata sa pismom (i oko pisma) različit tako se formiraju značenjske strukture koje i same postaju simboličke tvorevine. Kretanje subjekata po značenjskim strukturama dokazuju po Lakanu automatizam ponavljanja, koji je proizvod samog označitelja.

No, kakve su to „značenjske strukture“ koje Lakan prepoznaje? „Dakle, tri vremena, koja uređuju tri pogleda, koja nose tri subjekta, koja svaki put otelovljavaju različite ličnosti (označio N.M.). Prvi ne vidi ništa: kralj i njegova policija. Drugi vidi da prvi ne vidi ništa i zavarava se da je od njega sakrio ono što krije: kralj, zatim ministar. Treći koji vidi da ova dva pogleda, ono što treba da se sakrije, ostavljaju otvoreno za onog ko bi hteo da ga se dočepa: ministar, najzad Dipen.“²⁴ Različite ličnosti prolaze kroz identične značenjske kalupe koji su uslovljeni simboličkim, tj. pismom. Subjekti se mijenjaju, ali nikada ne izlaze iz simboličke strukture koja im

---

22 Kordić R., *Psichoanalitički diskurs*, Beograd 1997, str. 93.

23 Ibid., str. 95.

24 Lakan Ž., Seminar o ukradenom pismu, <http://solair.eunet.yu/~rkordic>, 11. 7. 2009.

je nametnuta (ovo bi bila ponajbolja definicija automatizma ponavljanja). „Simboličko nema ništa od samosvesti, nema ni potrebe za njom.“²⁵ Shodno ovome, mogli bismo reći da je simboličko značenjsko *stanje* (ili stanje značenjske strukture) kojim su subjekti nesvjesno uslovljeni.

Kao pismo u Poovoj priči, tako i Duh u Hamletu djela iz svog manjka u realnom. Njegov manjak ogleda se u tjelesnoj odsutnosti i nejasnosti šta duh po svom ontološkom ustrojstvu jeste. „Ta Stvar koja nije stvar, ta stvar nevidljiva između svojih pojavljivanja, ne vidi se ni tako lično (glavom i bradom) kad se ponovo pojavljuje.“²⁶ I više od toga, „ta Stvar“ ne može više da se pojavljuje u svom punom simboličkom prisustvu; Duh nije Hamletov otac, nego duh njegovog oca, on više nije kralj, nego duh jednog kralja i sl. Upravo taj manjak, ta nedefinisana Stvar, jeste pozicija glavnog označitelja, pozicija iz koje se stvaraju simboličke strukture kojima bi se htjele popuniti praznine u realnom. Tako je pojava duha konstituisala nove uloge. Hamlet je eksplicitno primio ulogu (jednu od uloga) „Osvetnika“ („Kad čuješ bićeš dužan svetiti“²⁷). Horacio i Marcelo postaju „Saučesnici“ u režiji Duha. Klaudije, od legitimnog prestolonaslednika postaje „Uzurpator prestola“, Gertruda postaje „Nevjerna žena“ i sl. Bitno je napomenuti da je svaka od ovih uloga konstituisana kao znak za koji važe identična pravila kao i za znak koji je uslovio simbolički poredak iz koga su ovi znaci izvedeni. To znači da je svaki od ovih znakova u stanju da stvara nove simboličke strukture u realnom.

Duh ne emanira samo jedan simbolički poredak, on proizvodi više njih. Sam Hamlet prelazi, skoro neprestano, iz jedne simboličke strukture u drugu.²⁸ Njegovo kretanje po simboličkim strukturama predstavlja ne samo značenjsku heterogenost koju govor Duha stvara, nego i rad nesvjesnog u Hamletovoj prirodi.

---

25 Kordić R., op. cit., str. 97.

26 Derida Ž., op. cit., str. 19.

27 Šekspir V., *Hamlet danski kraljević*, čin prvi, scena peta, Beograd 1924, str. 37. Za Lakana nesvjesni sadržaji strukturirani su kao jezik. Međutim, kako Drugi preko simboličkih (označiteljskih) struktura konstruiše subjektovu svijest, ispada da je kretanje po toj strukturi nužno nesvjesno. O ovome detaljnije vidjeti u Armstrong Ph., *Shakespeare in Psychoanalysis*, London and New York 2001, str. 58. Problem sa Hamletom je što je nesvjesna uloga koju je dobio od svoje simbolične strukture, već u početku (prije nego što je postao rob označitelja) eksplicitno izražena. Ispada da je Hamletova označiteljska struktura (podsvjesni nametnuta uloga osvetnika) već ranije bila konstituisana (eksplicitnom naredbom) u Hamletovoj svijesti.

28 Ipak ovdje nema automatizma ponavljanja kakvog nalazimo u Poovoj priči. Teško bi bilo naći simbolički poredak kroz koji prolazi (i kojemu se iznova vraćaju) više ličnosti. Izuzetak je možda sam početak drame, gdje Horacije i Hamlet prolaze kroz isti proces „nepovjerenja“ prema pojavi Duha.

Hamlet igra razne uloge: „Osvetnika“, „Zavodnika“, „Oklijevala“, „Režisera“ i sl. Njegovo (nesvjesno) djelanje proizilazi, dakle, iz semantičke potencije naloga Drugog. Lakan kaže: „Ono (nesvjesno – označio N.M.) govori u Drugom, kažemo, označivši pod Drugim samo mesto koje priziva obraćanje govoru (parole) u svakom odnosu u koji se Drugi upliće. Ako ono govori u Drugom, čuo ga ili ne čuo subjekt svojim ušima, to znači da je subjekt tu, po logičnom prvenstvu spram svakog buđenja označenog, nalazi svoje označiteljsko mesto“²⁹. Tako nesvjesno djela kroz jezik (ono jeste jezik), kroz simboličku strukturu koja se konstituiše preko želje Drugoga. Na taj način, Hamlet postaje rob označitelja, ostaje bez svog „falusa“. „Falus“ je transcendentni označitelj moći, termin koji se nalazi iza igre označiteljskog lanca, ali koji garantuje značenje svakog od znakova tog lanca. „Falus“ otelovljuje želju subjekta, to jest želju Drugog, onoga ko gospodari simboličkim poreklom, značenjem, nesvesnim.³⁰ Falus je dominacija označitelja. Falus je moć koja kroz označitelj vlada subjektom. Na taj način subjekat funkcionise kao znak.³¹ „Jer falus je označitelj, označitelj čija funkcija u intersubjektivnoj ekonomiji analize, možda, podiže veo s funkcije koju je on imao u misterijama. Jer on je označitelj određen da označi svakolike učinke označenog, ukoliko ih označitelj uslovljava svojom označiteljskom prisutnošću.“³² Hamlet je za Lakana neprestano u vlasti falusa Drugog. Na početku, on je pod simboličkim poretkom Duha, dok pri kraju drame Hamlet potpada pod Kladijevu označiteljsku matricu. Novi simbolički poredak Hamletu dospjeva iz Ozrikovih usta: „Kralj se, gospodine, kladi da vas on u dvanaest napada neće nadmašiti sa tri pogotka“³³. Hamlet ne može da pobjegne iz Kladijevog simboličkog okvira, jer bez obzira da li kralj dobio ili izgubio opkladu, Hamlet je taj koji u toj opkladi ne može da ne učestvuje. Ipak Hamlet dolazi u posjed falusa, time što zadobija Laertov otrovan mač (novi označitelj). Međutim, ta vrsta posjeda je iluzorna; otrov u Hamletovoj krvi dokazuje da je mač („falus“) zaposjeo njega. „Hamlet je u posedu `falusa` vrlo kratko, samo do svoje

---

29 Lakan Ž., *Spisi*, Beograd, str. 260.

30 Citirano prema knjizi Bečanović-Nikolić Z., *Šekspir iza ogledala*, Beograd 2007, str. 413.

31 Otud potiče njegova decentriranost. Subjekt kao znak (naprosto, on je ono što označiteljski lanac svojim označenim podrazumijeva), podliježe istoj logici dekonstrukcije kojoj se potčinjava jezik. Igra jezika ogleda se u njegovoj metaforičnosti ili mogućnosti da oznaka iznevjeri svoje označeno (dakle, da se dekonstruiše kao znak) i uputi na „potpuno drugu stvar“ (to jest da se konstituiše kao novi znak). Metaforičnost jezika otvara beskonačnu mogućnost igranja u jeziku i širenja smisla upravo kroz domene koje nam nameće igra označitelja. O ovome vidjeti u Lakan Ž., op. cit., str. 160, 163 i dalje.

32 Ibid.

33 Šekspir V., op. cit., str. 183.

smrti, koja će uslediti ubrzo posle njegovog zaposedanja `falusa`, koji međutim njega već `poseduje` - u kontekstu drame: Hamlet je već ranjen otrovanim mačem, pre nego što mač i dođe u njegov posed.³⁴ Na taj način smrt Hamletova znači kraj igranja po uzusima označitelja. No smrt jedne oznake („Hamlet“), ne znači poništavanje potencijalnih simboličkih struktura koje bi ta oznaka mogla da stvori. „Smrt Hamletova“ tako nam se javlja kao novi znak, koji kao i „Duh“ može da strukturiše nove označiteljske poretke. Paradoksalno, smrt nam se otkriva kao život novog simboličkog sistema.

Pokušali smo da, služeći se poststrukturalističkim diskursom, lakanovskog i deridijanskog tipa (operišući pojmovima: simboličko, znak, struktura i drugo), prikažemo način na koji se subjekat odnosi naspram znakovno uslovljenih simboličkih poredaka. Vidjeli smo da su podjeljene uloge nametnute označiteljima čiji se simbolički (ili možda bolje reći: semantički) potencijal širi ad infinitum uslovljavajući dekonstruisan simbolički prostor iz koga ne možemo pobjeći. Za Lakana ovo znači da subjekat ne postoji (ili bar da ne postoji u nekom esencijalističkom smislu). Tačnije, sam subjekat je postao znak. Vidjeli smo da je struktura desosirovskog tipa podrivena nesvodljivošću elemenata znaka. Na taj način jezik nam se otkrio kao beskrajno metaforičan. U znaku smo prepoznali tragove značenja koji dodatno određuju sam znak (pored njegovog primarnog označitelja). Kako za Derridu znak nužno upućuje na drugi znak, usljed potencije tragova značenja koja ostaju neuhvatljiva (ne postoji konačan izvorni trag znaka) otud je i sam znak „Duha“ morao da se (de)konstruiše kao monada. Prateći trag znaka „Duha“ u Šekspirovom komadu, uspjeli smo da prepoznamo semantičke mreže u kojima se značenje tog znaka produbljuje. Dalje, pokušali smo uvideti posljedice djelanja tog znaka kroz simbolički sistem konstituisan preko drugih znakova. Znak je proizvodio znakove, kojima je podjarmljivao subjekte, pretvarajući ih i same u nove označiteljske sisteme koji na sebe mogu da preuzmu ulogu Drugog. Tako je sam subjekat bio prepoznat kao znak u simboličkom, koji može da se dekonstruiše istom neidentitetskom logikom strukture. Vidjeli smo, dalje, iz Lakanove analize Poove pripovijetke, da je mogućnost djelanja kroz znak uslovljena manjkom koji taj znak stvara u realnom. Na taj način, manjak biva popunjen simboličkim, što mu i omogućava dalju aktualizaciju. Lakanovom oznakom za gospodarenjem strukturom („falus“), htjeli smo da prepoznamo trenutak u kome Hamlet biva oslobođen jednog simboličkog sistema da bi se podjarmio drugim. Međutim, gospodarenje simboličkom strukturom ispostavlja se

---

34 Bečanović-Nikolić Z., op. cit., str. 414.

kao nemoguće. Zadobijanje „falusa“ ostaje želja koju nam omogućava isključivo Drugi.

Suplement ili zašto Šekspir

Suplement (nadomjestak) predstavlja dodatak prirodnom. U tom smislu, nadomjestak se javlja kao ne-prirodno³⁵, ili barem kao ne-svojtveno onom na šta se nadograđuje. „Tako, suplement jeste artefakt, kulturna tvorevina, ali je i opasan jer udaljava od prirode; on stvara novu vrednost, ali time gubimo izvornost, što ga čini sekundarnim izvorom, dvosmislenim i paradoksalnim svojstvom u kojem se izvornost pripisuje izvedenom, dakle neizvornom, pa time i nesvojtvenom; (...) on nastaje radom razlike, ali stvara o sebi predstavu identiteta.“³⁶ U semiološkim okvirima nadomjestak bi se mogao odrediti kao doznačavanje, ili pridodavanje znakova određenom sistemu koji je izgrađen tom vrstom znakova. Tako bismo interpretaciju mogli da shvatimo kao suplement književnom djelu, isto kao što bi metajezik bio nadomjestak jeziku.³⁷ Međutim, iako je nadomjestak „sekundarni izvor“, to jest dodatak koji nije u organskom sklopu sa onim što nadomještuje, ipak on ima i uveliko autonoman karakter. Utoliko suplement postaje identitet po sebi, koji se kao nova kategorija (novi dio strukture, ili pak da se igramo (post)strukturalističkom logikom - nova struktura) javlja u sistemu kome je pridodat i sa kojim obrazuje novi sistem. Utoliko je nadomjestak opasan. “Nadomještajući nadomjestak jeste pridodatak, sporedna instancija koja nadomješta. Kao ono što nadomješta, on se ne pridodaje naprosto pozitivno prisutnom, ne proizvodi nikakva sjaja, njegovo je mjesto u strukturi naznačeno obilježjem praznine. Nešto se ponegdje daje ispuniti samim sobom, samo ako ga se ispuni znakom. Znak je uvijek zamjena same stvari. (...) Ali njihova se zajednička funkcija očituje u sljedećemu: bilo da se pridodaje ili nadomješta, nadomjestak je izvanjski, izvan pozitivnog kojemu se nadodaje; stran onomu što bi, što bi njime bilo nadomješteno, bilo drugo, a ne on.”³⁸ U mogućnosti je da postane realniji od realnog, primarniji od primarnog i sl.

Odnos nadomještenog naspram onoga što se nadomješta jednak je odnosu strukture i podstrukture te strukture.³⁹ Na taj način

---

35 „Prirodno“ bi bilo ono što na neki način posjeduje identitet, što se predstavlja kao dovršen sistem (priroda, književno djelo, rečenica i sl). Nadomjestak bi se mogao shvatiti kao rušenje ideje dovršenosti određenog sistema i logike koja izgrađuje taj sistem.

36 Milić N., *Abc dekonstrukcije*, Beograd 1997, str. 30.

37 Ukoliko pretpostavimo da jezik ne može da objasni sebe bez govora o jeziku.

38 Derida Ž., *O gramatologiji*, Sarajevo 1976, str. 190.

39 U semiološkom kontekstu, riječ je o znakovima koji objašnjavaju znakove.

opstanak strukture izgleda nemoguć bez podstrukture koja pravi uporišta (ili bar, privid uporišta) na koji se primarna struktura oslanja. Posljedice su dvojake:

1. Ne postoji struktura bez podstrukture, gdje čak i sama podstruktura (koja sada postaje nova struktura) zahtijeva podstrukturu;
2. Podstruktura date strukture postaje vještačka dopuna te strukture, koja je strana i nesvojstvena tom poretku, ali koja je ujedno neophodna da bi se taj poredak pojasnio.

Upravo stoga svaki suplement je u isti mah opasan po strukturu koju dopunjuje, ali je i neophodan da bi se ta struktura shvatila kao dovršena *cjelina*.⁴⁰ Pitanje „Zašto Šekspir“ ima se smatrati suplementom ovog rada. Ovo pitanje je opasno jer nije svojstveno izvornom tekstu, ali je neophodno da bi se o samom tom tekstu mislilo. Dakle zašto je Derida govorio o *Hamletu*? Zašto je Lakan govorio o *Hamletu*? Zašto mi govorimo o *Hamletu*?

Šekspir je utvara, fantom koji pretrajava u sadašnjosti. On je neizbježno tu, sa nama. Šekspir je *znak* tradicije. Njegovo označeno predstavlja opštu kulturnu svojinu upotrebljivu prilikom formiranja vrijednosti u sadašnjosti. Šekspir je tutor savremene kulture i mi moramo da naučimo da živimo sa njim. Derida kaže: „Vrijeme tog `naučiti živjeti` (...) svodi se na ono na šta nas upućuje početak teksta: naučiti živjeti *sa* fantomima, u razgovoru, druženju ili solidarnom udruživanju, u razmjeni bez razmjene fantoma. Da se živi drugačije, bolje. Ne bolje, nego pravednije. Ali sa njima. Ne u smislu *biti* sa drugim, ne socius bez tog *sa tu* koje nam ono *biti sa* uopšte čini zagonetnijim nego ikada. A to biti sa utvarama bilo bi takođe ne samo, nego i takođe jedna *politika* sjećanja, naslijeđa i generacija. (...) Bez te *sebi nesavremene žive sadašnjosti*, bez onog što je potajno razjeda, bez te odgovornosti i poštovanja prema pravdi u odnosu na one koji *nisu tu*, koji nisu više ili nisu još prisutni i živi, kakvog bi smisla imalo pitanje `kuda?`, `kuda sutra?`, `whither?`“⁴¹. Glas iz prošlosti nas usmjerava. Kroz taj glas (ili bolje, kroz generacije koje su prenosile taj glas) i sa tim glasom mi mislimo. Na taj način otkrivamo budućnost. Riječju, glasovi prošlosti otkrivaju nam puteve budućnosti. Šekspir (ili „Šekspir“) je fantom prošlosti. Mi se određujemo kroz domene značenja koje je taj znak produkovao. Naša savremenost, jednostavno, ne može

---

40 Suplement ne može da dovršava upravo stoga što je i sam nedovršen. Ipak, privid dovršenosti je moguć.

41 Derida Ž., *Marksove sablasti*, 2004, str. 12. i 13.

da izbjegne identifikaciju kroz šekspirovski spektar značenja.
Otud Šekspir.

Dekonstrukcija i Šekspir predstavljaju odnos između sadašnjosti i fantoma prošlosti. Dekonstrukcija (ili bilo koja misao sadašnjosti) koristi tragove značenja znaka „Šekspir“ da bi se afirmisala kao teorija (ili kao novi znak). Šekspir postaje „Šekspir“ čije značenje (sa svim posljedicama koje ta riječ ima) služi za potvrđivanje misli produkovane u sadašnjosti. Tako fantom postaje potvrda nove misli. On služi toj misli bez obzira da li ta misao služi njemu. Otud Šekspiri (Lakanovi, Deridini, naši). Govoriti u sadašnjosti znači govoriti sa znacima iz prošlosti. Međutim, to ne znači govoriti zbog znakova iz prošlosti. Služeći se „Šekspirovom“, mi dakle govorimo kroz sadašnjost, ne obraćajući mnogo pažnju na ono što je Šekspir govorio. Mi govorimo zbog teorije, a ne zbog Šekspira. Ali da bismo afirmisali teoriju (znak) neophodna nam je (de)konstrukcija znaka „Šekspir“. Sa druge strane, to ne znači da je govor o Šekspiru, kroz sadašnjost, nemoguć. Naprotiv. Ipak takav govor bi se mogao nazvati sekundarnim. Mogli bismo reći da je sam govor o Šekspiru suplement teoriji koju izvodimo. Riječju, interpretiranje znaka „Šekspir“ postaje moguće zahvaljujući upravo spektrima značenja koje otvara teorija (ili novi znak koji je za potrebe sopstvene afirmacije koristio isti taj znak čija značenja sada proširuje, znak „Šekspira“). Na isti način, kao što Šekspir pomaže teoriji da se izrazi, tako i teorija otvara mogućnosti stvaranja novih tragova značenja znaka „Šekspir“. Razumije se da stvaranje tih značenja ne mora biti cilj teorije. Cilj teorije je isključivo govor u sadašnjosti.

LITERATURA:

- Armstrong Ph., *Shakespeare in Psychoanalysis*, London and New York 2001.
- Bečanović-Nikolić Z., *Šekspir iza ogledala*, Beograd 2007.
- Derida Ž., *Marksove sablasti*, Beograd, Nikšić 2004.
- Derida Ž., *O gramatologiji*, Sarajevo 1976.
- Derida Ž., Struktura, znak i igra u diskursu humanističkih nauka, u: *Strukturalistička kontroverza*, priredili Donato E. i Meksi R., Beograd 1988.
- Kordić R., *Psihoanalitički diskurs*, Beograd 1997.
- Lakan Ž., *Spisi*, Beograd 1983.
- Lakan Ž., Seminar o ukradenom pismu, tekst preuzet sa interneta <http://solair.eunet.yu/~rkordic>, 11. 7. 2009.
- Milić N., *Abc dekonstrukcije*, Beograd 1997.

Po E. A., *Sfinga - izbor iz dela*, Beograd 2001.

De Sosir F., *Opšta lingvistika*, Beograd 1977.

Šekspir V., *Hamlet danski kraljević*, Beograd 1924.

Novak Malešević
University of Belgrade, Faculty of Philology, Belgrade

SIGN IN *HAMLET*

ON STRUCTURE OF THE LINGUISTIC SIGN AND
SYMBOLIC GAMES

Abstract

This study deals with the deconstruction of the linguistic sign and the determination of its meaning formed in the given semantic structure. Starting from the assumptions of Derrida that the play of the sign structure (the relation between the elements of the linguistic sign: signifier (signifiant) – signified (signifie) – sign (signe)) is unstoppable due to infinite structuring possibilities of a semantic system, we will show that the meaning itself becomes disemic, or irreducible because of the assumption that a signifier can bound more than one signified. The text observes how the *Ghost* sign in Shakespeare's *Hamlet* becomes such a structure. Also, it is noted that not only does the semantic potency of this sign's meaning grows proportionally to the flow of the signified against the given signifier, but that each formed (semantic) structure makes symbolic notions in reality. In this manner, the symbolic basis which constitutes a specific meaning is able to form a new signifier reality, assigning reality "roles" to others. In accordance with this, the text shows how signs in *Hamlet* make symbolic systems in reality, (continually) forming semantic structures through which others (characters in the play) must move.

Key words: *Sign, structure, Hamlet, symbolic, supplement*